

Akademia WSB

Dąbrowa Górnicza, Cieszyn, Olkusz, Żywiec, Kraków

Wydział Nauk Stosowanych

mgr Joanna Nowak-Gołąb

**MEDIA CYFROWE W ROZWOJU
SPOŁECZNO-EMOCJONALNYM UCZNIÓW
KLAS TRZECICH SZKOŁY PODSTAWOWEJ**

Autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem:

dr. hab. Marka Walancika, prof. AWSB

Dąbrowa Górnicza 2023

Spis treści

1. Przesłanki wyboru tematu pracy.....	3
2. Przedmiot, cel badań, problemy badawcze	5
3. Przebieg badań i struktura pracy.....	7
4. Wyniki badań	10
5. Wnioski z badań.....	18
6. Kierunki dalszych badań.....	28
7. Wartość dodana pracy.....	29
8. Plan pracy	30

1. Przesłanki wyboru tematu pracy

Wybór tematu rozprawy: Media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej został podyktowany wieloma względami. Zarówno zapoznanie się z literaturą przedmiotu, a także własne doświadczenia pedagogiczne w charakterze nauczycielki edukacji wczesnoszkolnej oraz nauczyciela zajęć rewalidacyjnych w szkołach podstawowej stały się impulsem do podjęcia pracy naukowo-badawczej. Nie bez znaczenia były również moje osobiste zainteresowania, które skupiają się wokół problematyki dziecka funkcjonującego w świecie mediów. Szczególnie oscylują one wokół wykorzystywania narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych w klasach młodszych szkoły podstawowej, a także oddziaływania technologii informacyjnych oraz nowoczesnych mediów na skuteczność działań edukacyjnych w edukacji wczesnoszkolnej. Codzienna praca w szkole podstawowej oraz kontakt z uczniami i ich rodzicami były dla mnie niezwykle cenne, bowiem utwierdziły mnie w przekonaniu, że poruszany w rozprawie doktorskiej temat jest bardzo ważny i społecznie użyteczny. Zainspirowana badaniami niemieckich pedagogów, przeprowadzonymi między innymi przez instytut DIVSI postanowiłam w swej pracy doktorskiej podjąć temat wykorzystania przez dzieci mediów cyfrowych. Tematyka ta jest w obecnej chwili bardzo popularna, zarówno wśród rodziców, jak i innych osób związanych z edukacją. Znany socjolog Tomasz Szlendak z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu bardzo słusznie i obrazowo przedstawił przywiązanie młodych osób do nowych technologii. Podczas wywiadu powiedział bowiem, że „wyjście z domu bez smartfona jest dla 30-latka jak wyjście bez ręki. Dla 20-latka jest jak wyjście bez głowy, a dla gimnazjalisty jest jak wyjście bez siebie”¹. Obecnie coraz młodsze dzieci mają dostęp do nowych technologii. Każdego dnia odbierają serię różnorodnych bodźców. „Współczesny człowiek, bombardowany ogromną ilością informacji, zanurzony w świecie internetu i innych interaktywnych mediów ekranowych, doświadczający informacyjnego zalewu, żyje w świecie mediów, które uznawany do dziś za genialnego medioznawcę – kanadyjski badacz Marshall McLuhan nazwał mediami gorącymi”². Jeden temat, a wiele różnych opinii. Każda z osób

---

¹ J. Podgórska, *Tubylcy z tysięcy subświatów – wywiad z Tomaszem Szlendakiem*, „Ja, My, Oni – Poradnik Psychologiczny Polityki” 2014, t. 16, s. 6.

²

http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Zeszyty_Naukowe_Wyzszej_Szkoly_Humanitas_Pedagogika/Zeszyty_Naukowe_Wyzszej_Szkoly_Humanitas_Pedagogika-r2016-

dorosłych ma własne zdanie odnośnie do tej sytuacji. Sądzę, że najlepszym podsumowaniem wszelkich debat na temat nowych mediów w życiu dziecka jest zdanie amerykańskiego filozofa i medioznawcy Neila Postmana "[...] błędem jest sądzić, że jakakolwiek innowacja technologiczna przynosi tylko jednego rodzaju efekty. Każda technologia jest zarazem ciężarem i błogosławieństwem; nie albo-albo, lecz tym i tym jednocześnie"³. W świetle różnorodnych sądów zdecydowałam się zbadać, w jaki sposób nowe technologie wpływają na rozwój społeczno-emocjonalny uczniów klasy III szkoły podstawowej, bowiem jest to temat niezwykle istotny dla całego społeczeństwa. „(...) nowoczesne technologie – są przydatne; trzeba je oswajać i wykorzystywać, ale nieogarnięte dziecięce emocje to jest autentyczne i najbardziej dramatyczne wyzwanie obecnych czasów”. W rozprawie doktorskiej ukazałam najnowsze i najistotniejsze koncepcje dotyczące potrzeb rozwojowych dzieci w wieku wczesnoszkolnym, edukacji w epoce cyfrowej. Nowoczesne technologie są bardzo silnie obecne w życiu współczesnego dziecka. Istotne jest, by wykorzystywać je w sposób racjonalny i odpowiedzialny - tak, aby w jak największym stopniu były narzędziami intelektualnego i społecznego rozwoju, a w jak najmniejszym - stanowiły źródło nowych zagrożeń.

---

t13/Zeszyty_Naukowe_Wyzszej_Szkoly_Humanitas_Pedagogika-r2016-t13-s59-68/Zeszyty_Naukowe_Wyzszej_Szkoly_Humanitas_Pedagogika-r2016-t13-s59-68.pdf [dostęp 17.03.2023]

³ N. Postman, *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, Warszawskie Wydaw. Literackie MUZA, Warszawa 2004, s. 16.

2. Przedmiot, cel badań, problemy badawcze

Uznaję, że istnieje wiele naukowych sposobów poznawania i opisywania rzeczywistości. Poprzez eksplorację, stosując odpowiednie metody, techniki charakterystyczne dla danej dyscypliny naukowej, oparte na przekonaniach ontologicznych i epistemologicznych charakterystycznych dla niej dochodzimy do poznania naukowego. Z uwagi na przedmiot badań zaprezentowane eksploracje badawcze oparto na paradygmacie pozytywistycznym. W naukach społecznych, opiera się on głównie na pomiarach ilościowych i statystycznych. Jest ono charakterystyczne dla poznania znaczenia, roli, zachowania danej grupy społecznej wobec przedmiotu⁴.

Prowadzenie badań naukowych wymaga poświęcenia znacznej ilości czasu, cierpliwości i konsekwencji. Według Earla Babbiego „(...) badania naukowe sprowadzają się do prowadzenia obserwacji i interpretowania ich wyników (...). Jednak przed przystąpieniem do obserwacji i analizy należy przygotować plan. Trzeba ustalić, co, dlaczego oraz jak będzie obserwowane i analizowane”⁵.

Przedmiotem przeprowadzonych badań uczyniono rolę mediów cyfrowych w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej.

Przyjmując za Babbim wyróżnić możemy trzy najważniejsze cele prowadzonych badań. Są to eksploracja opis i wyjaśnienie. Z reguły prowadzone badanie ma więcej niż jeden cel, często występują one razem⁶.

Celem rozprawy doktorskiej było zaprezentowanie, jakie znaczenie w życiu ucznia klasy trzeciej szkoły podstawowej mają media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym, na tle współcześnie dostrzegalnego rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych? Chciałam dowiedzieć się, jak funkcjonują uczniowie klas trzecich zarówno podczas bycia online, jak i offline? (często wiele osób zamiennie używa słów: świat realny – offline, świat wirtualny – online), jakie dostrzec można zalety oraz wady wszechobecnej cyfryzacji życia trzecioklasistów?

Realizacja powyższych celów wymagała uprzedniego sformułowania problemów badawczych. W ujęciu Stanisława Palki „problem badawczy jest pytaniem, na które

---

⁴ T. Benton, I. Craib, *Filozofia nauk społecznych. Od pozytywizmu do postmodernizmu*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2003, s. 22-62.

⁵ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 110.

⁶ E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 107.

odpowieź uzyskiwana jest na drodze badañ naukowych”⁷.

Wyróżnia się problem główny i szczegółowe podjętych działań naukowych.

Główny problem rozprawy doktorskiej sformułowano w postaci pytania: Jaka jest rola mediów cyfrowych w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej?

W związku z problemem głównym sformułowalam następujące problemy szczegółowe:

- Jakie znaczenia mają urządzenia cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej?
- Jakie znaczenie mają media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej?
- Jak jest znaczenie środowiska rodzinnego w rozwoju społecznoemocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej w kontekście korzystania z urządzeń cyfrowych?
- Jak jest znaczenie środowiska szkolnego w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej w kontekście korzystania z urządzeń cyfrowych?
- Jaki jest współczesny obraz trzecioklasisty w świecie wirtualnym?

W przyjętych badaniach nie zastosowałam hipotez. Problemy badawcze są pytaniami diagnostycznymi, a nie weryfikacyjnymi dlatego nie wymagały określenia i sprawdzenia hipotez badawczych. Zdecydowałam, że nie będę formułowala hipotezy, by nie ograniczać pola badawczego.

---

⁷ S. Palka, *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006, s. 12.

3. Przebieg badań i struktura pracy

Aby prawidłowo rozwiązać sformułowany wcześniej problem i udzielić odpowiedzi na postawione szczegółowe problemy badawcze, niezbędne było odpowiednie dobranie metod, techniki narzędzi badawczych. Słowo „metoda” jest pojęciem wieloznacznym. Metodą badawczą można nazwać typowy i wielokrotnie powtarzany sposób zbierania, opracowywania, analizowania i interpretowania danych empirycznych. Działania te służyć mają uzyskaniu maksymalnie uzasadnionych odpowiedzi na pytania stawiane w badaniach⁸.

Przeprowadziłam badania ilościowe wśród uczniów klas trzecich, ich rodziców, dziadków oraz nauczycieli. W badaniach zastosowałam metodę sondażu diagnostycznego. Stosowana jest ona w wielu dziedzinach nauk, także w pedagogice. Badania sondażowe mogą zostać wykorzystane do różnorodnych celów: opisowych, eksploracyjnych bądź wyjaśniających. Tego typu badania są doskonałym rozwiązaniem w przypadku badań populacji zbyt dużej, by móc bezpośrednio ją obserwować. By prawidłowo posługiwać się metodą sondażu diagnostycznego należy starannie dobrać osoby biorące udział w badaniach. Preferowane, by cechy osób biorących udział w badaniu odzwierciedlały cechy szerszej populacji⁹. Dane wykorzystywane zbiera się za pomocą kwestionariuszy lub wywiadów ustrukturalizowanych doprowadzając do uogólnienia wyników otrzymanych w toku prowadzonych działań¹⁰. Korzystałam także z metody analizy literatury przedmiotu, pozwalającej zbudować szeroki kontekst analityczno-porównawczy w stosunku do wyników przeprowadzonych badań.

W badaniach posłużyłam się techniką ankiety, wywiadu częściowo ustrukturyzowanego¹¹, rozmowy, skierowanych do uczniów, rodziców, dziadków, nauczycieli, dyrektorów szkół podstawowych. Badania przeprowadziłam za pomocą narzędzi: kwestionariuszy do zbierania informacji, dyspozycji do wywiadu, rozmowy. Miałam świadomość, że bardzo istotne w przypadku wykorzystania kwestionariusza ankiet jest zawarta w nim forma i treść. Ważne, by pozbawione były wyraźnej sugestii,

---

⁸ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2012, s. 22.

⁹ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 268.

¹⁰ J. W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 38.

¹¹ A. Fontana, James H. Frey, *Wywiad. Od neutralności do politycznego zaangażowania* [w:] Denizin, N. K., Lincoln, Y. S. (red.), *Metody badań jakościowych*. T. 2. Red. nauk. wyd. pol. K. Podemski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 85.

wyrażone w grzecznościowej formie¹². Tak też było w przypadku wykorzystanych podczas moich badań autorskich kwestionariuszy. Zawierały one pytania otwarte, półotwarte i zamknięte. Dotyczyły oceny nowoczesnych mediów, stosunku dorosłych do korzystania przez uczniów klas trzecich z urządzeń medialnych, sposobów kontrolowania czasu spędzanego przez dziecko przed szklanym ekranem, organizacji czasu wolnego.

Chcąc poznać opinie i doświadczenia różnych osób prowadzono rozmowy/wywiady bezpośrednie z pięcioma grupami:

- uczniami,
- nauczycielami,
- rodzicami,
- dziadkami,
- dyrektorami placówek oświatowych.

Badania przeprowadzone były za zgodą rodziców dzieci i dyrekcji poszczególnych szkół. Część wywiadów odbyła się w formie zdalnej z wykorzystaniem platformy Microsoft Teams lub poprzez Skype. Pozostałe badania odbywały się w budynkach szkół lub w miejscu zamieszkania rozmówców. Wywiady były nagrywane na dyktafon oraz telefon komórkowy. Wszystkie były przeprowadzone na podstawie przygotowanego wcześniej scenariusza, który zakładał ogólne ramy rozmowy. Ze względu na dynamikę spotkania z niektórymi osobami kolejność zadawania pytań była różnorodna i zmienna, jednak wszystkie zagadnienia były omawiane.

Badania przeprowadzono w tarnowskich szkołach podstawowych, w których dyrekcja wyraziła uprzednio na to zgodę. Warto zaznaczyć, że spośród 15 szkół, do których zwrócono się z prośbą o przeprowadzenie badań, zgodę wyraziło 9 placówek. Zdecydowano, że teren badań rozszerzono o pobliskie miejscowości, by ilość uczniów biorąca udział w badaniu była większa. Zgodę na przeprowadzenie ankiet uzyskano ze szkół podstawowych z Pawężowa, Łęgu Tarnowskiego, Brzozówki, Śmignia i Łukówki. Wszystkie szkoły, które brały udział w badaniu, są położone w odległości maksymalnie 10 kilometrów od Tarnowa.

Badania z wykorzystaniem kwestionariusza ankiet poprzedziłam badaniami pilotażowymi wśród uczniów, nauczycieli, rodziców i dziadków. Pozwoliły one na

---

¹² M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 237-238.

korektę kwestionariusza. Badania zasadnicze przeprowadzone były w dwóch terminach. Początkowo kwestionariusze ankiet wypełnione zostały we wrześniu 2020 roku po ustaleniu dogodnych dat w każdej ze szkół, ze względu na pandemię koronawirusa badania zostały zrealizowane również w marcu 2021 roku. W ten oto sposób w badaniach wzięło udział 300 uczniów szkół podstawowych, 300 rodziców, 104 dziadków oraz 110 nauczycieli.

Wywiady, rozmowy przeprowadziłam z osobami, które wcześniej brały udział w badaniu ankietowym oraz dyrektorami szkół i ich zastępcami. Uzyskałam zgody na przeprowadzenie rozmów z uczniami klas trzecich, nauczycielami, rodzicami i dziadkami. Również dyrektorzy szkół brali udział w wywiadach. Rozmowy z dziećmi trwały zazwyczaj 60 minut. Wywiady, w których brały udział dorosłe osoby trwały dłużej, średnio 60-70 minut.

Opisując strukturę pracy nadmienię, że składa się ona z sześciu rozdziałów poprzedzonych wstępem. W rozdziale pierwszym omówiłam potrzeby rozwojowe dzieci w wieku wczesnoszkolnym, koncentrując się na uczniach klas trzecich. Zaprezentowałam najważniejsze informacje na temat kluczowych kompetencji, czasu wolnego uczniów klas trzecich, zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym. Opisałam najważniejsze informacje na temat współczesnej rodziny oraz grupy rówieśniczej. Kolejny rozdział był skoncentrowany na edukacji w epoce cyfrowej. W rozdziale tym przedstawiłam kontekst społeczno-kulturowy współczesnej edukacji, funkcje i zadania szkoły, omówiłam pokrótce zdalne nauczanie w pandemii Covid-19. W rozdziale tym zawarłam również informacje na temat edukacyjnych aspektów wykorzystania narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych przez dzieci oraz kompetencji medialnych współczesnego nauczyciela. W kolejnym rozdziale skoncentrowałam się na części metodologicznej. Określiłam cele badań oraz problemy badawcze. Scharakteryzowałam metody, techniki i narzędzia badawcze. Opisałam miejsce i czas badań. Dokonałam charakterystyki badanych grup. W rozdziale czwartym i piątym pracy dokonałam analizy wyników badań własnych. W rozdziale szóstym zaprezentowałam wnioski dla nauczycieli, rodziców i dyrektorów szkół. Pracę więcżczy zakończenie. Zamieściłam również bibliografię, spis tabel, wykresów oraz aneks.

4. Wyniki badań

Na drodze mieszanych badań pedagogicznych podjęłam próbę odpowiedzi na główny problem badawczy: Jaka jest rola mediów cyfrowych w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej?

Po przeanalizowaniu otrzymanego materiału badawczego okazało się, że najnowszy smartfon, to urządzenie elektroniczne, o którym marzy co trzeci badany uczeń. Dużą radość sprawiłaby dzieciom również konsola do gier. Mniej wyczekiwany urządzeniem okazał się dron i słuchawki bezprzewodowe. Nieliczne osoby zdecydowałyby się na zakup smartwatcha, tabletu i cyfrowego aparatu. Co ciekawe w zestawieniu tym nie pojawił się laptop bądź komputer, jednak przypuszczać można, że zdalna nauka przyczyniła się do tego, że uczniowie mieli dostęp do tego typu sprzętu, bądź nie jest on już tak bardzo popularny wśród dzieci.

Obliczając średni wynik można stwierdzić, że uczniowie klas trzecich szkoły podstawowej otrzymali swój własny telefon kończąc naukę w klasie pierwszej. Wynik ten potwierdza opublikowane w 2016 roku wyniki badań przeprowadzone przez Fundację „Dzieci Niczyje”. Uzyskane wyniki dowodzą również, że na przestrzeni kilku lat wiek dziecka posiadającego własny telefon obniża się. Wcześniej wiek ten wiązał się z ukończeniem klasy trzeciej szkoły podstawowej, teraz jest już to pierwsza klasa.

Rodzice, których dzieci miały własne telefony komórkowe, najczęściej tłumaczyli ten stan rzeczy chęcią ułatwienia kontaktu z dziećmi. Praca zawodowa i wynikające z niej obowiązki uniemożliwiały stałe kontrolowanie wydarzeń w życiu syna bądź córki, a telefon komórkowy umożliwiał szybkie przekazywanie informacji. Niewiele mnie osób przyznało, że zakup telefonu komórkowego był spowodowany chęcią zapewnienia pociesze rozrywki podczas przerw w szkole bądź czasie wolnym w domu. Prawie co czwarty rodzic stwierdził, że nie chciał, by dziecko czuło się gorsze od rówieśników, którzy mają najnowsze smartfony. Nieliczni zakup telefonu komórkowego dla swojego dziecka argumentowali chęcią utrzymania dobrych relacji z rówieśnikami.

Uzyskane dane od rodziców pokazały, że chęć szybkiego kontaktu z dzieckiem to główny powód zakupu telefonu dla trzecioklasisty. Istotne w tym przypadku było też to, że urządzenie zapewnia dziecku rozrywkę. Rodzice obawiali się, że brak telefonu komórkowego może być przyczyną złego samopoczucia dziecka, które mogłoby być narażone na porównania ze strony rówieśników posiadających wspomniany sprzęt.

Wynika z tego, że zdaniem badanej grupy, bardzo często telefon komórkowy stawał się elementem, który wpływał na pozycję dziecka w grupie, wyznaczał i określał jego relacje z rówieśnikami.

Przeprowadzone badania dowodzą, że telefon komórkowy jest przez uczniów najczęściej wykorzystywany do rozmów z najbliższymi i rówieśnikami, następnie do zabawy, a potem do edukacji. Urządzenie to służy trzecioklasistą zazwyczaj do szybkiego kontaktu z innymi ludźmi. Współcześnie to nie tylko rozmowy telefoniczne i wysyłane smsy stanowią metodę komunikowania za pomocą telefonu. Okazało się, że zainstalowane na telefonie aplikacje, skutkowały częstszym pisaniem przez dzieci, wiadomości tekstowych. Dostęp do Internetu powodował, że dziecko chętniej wysyłało pisane wiadomości. Wynikać mogło to z faktu, że wtedy też miały dostęp do wielu kolorowych obrazków, które uczniowie pierwszego etapu nauki w szkole podstawowej bardzo chętnie przesyłali do swoich znajomych. Zatem dostęp do Internetu zwiększał ilość przesyłanych informacji, choć preferowanym sposobem porozumiewania z najbliższymi i znajomymi pozostały rozmowy telefoniczne.

Uzyskane dane dowodzą, że uczniowie klas trzecich szkoły podstawowej nabyli umiejętność sprawnego posługiwania się telefonem komórkowym oraz zainstalowanymi aplikacjami. Przyjmując założenia teorii Brunera dziecko takie umiejętności opanowało w toku samodzielnego działania opartego na dedukcji i intuicji. Sądzę, że jest to możliwe dzięki otwartości trzecioklasistów na nowe technologie. Dzieci zazwyczaj nie boją się intuicyjnego korzystania z telefonu komórkowego, nie czytają instrukcji jednak wiedzą co należy zrobić, jak to zrobić by sprawnie posługiwać się tym urządzeniem.

Uzyskane dane potwierdzają opisywane przez Paula Levinsona ruchome ognisko domowe. Zjawisko to polega na podtrzymywaniu łączności z bliskimi¹³. Telefon komórkowy bądź smartfon jest dla uczniów klas trzecich „ruchomym ogniskiem domowym”, który umożliwia kontakt z rodziną, dając przy tym poczucie bezpieczeństwa. Dokonana analiza danych zwraca również uwagę na fakt, że wśród uczniów klas trzecich znajdują się osoby, które decydują się na notoryczne wpatrywanie się w ekran telefonu komórkowego przez większość dnia, a także w nocy. Tego typu zachowanie może zaszkodzić zdrowiu dzieci. Zaburzenia snu, oddziałują na funkcjonowanie dziecka w grupie rówieśniczej, w szkole i poza nią. Niewyspane

---

¹³ P. Levinson, *Telefon komórkowy. Jak zmienił świat najbardziej mobilny ze środków komunikacji*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 2006, s. 124.

dziecko będzie zmęczone, szybciej będzie popadać w frustrację. Nie może ono w pełni pokazać swoich możliwości. Ponad połowa badanych uczniów otrzymała nowe gadżety od swoich rodziców. Uczniowie klas trzecich najczęściej otrzymywali nowe urządzenia od swoich rodziców. Rzadziej zostali w ten sposób obdarowani przez babcie i dziadków. W nielicznych sytuacjach tego typu prezenty otrzymali od cioci, wujka oraz starszego rodzeństwa. Zakup urządzeń elektronicznych i gadżetów wiązał się często z wysoką ceną urządzenia, dlatego też można przypuszczać, że to najbliższe dla dziecka osoby mogły zdecydować się na ich zakup. Rodzice z którymi dziecko przebywało najczęściej, mieli możliwość zauważenia, jakie rzeczy mogły być przydatne. Dziadkowie z kolei obdarowywali dzieci takimi prezentami, choć zdarzało się to zdecydowanie rzadziej. Starsze rodzeństwo i wujostwo bardzo rzadko dawało dzieciom tego typu prezenty. Wynika to przede wszystkim z wysokiej ceny i nie tak silnej więzi emocjonalnej między tymi osobami, a dzieckiem.

Większość badanych trzecioklasistów ma własny komputer lub tablet, a gry komputerowe stają się jednym ze sposobów spędzania wolnego czasu z rówieśnikami. Co ciekawe, wszystkie badane grupy potrafiły wskazać wiele pozytywnych aspektów gier komputerowych. Zdalne nauczanie przyczyniło się do tego, że uczniowie szkół podstawowych mieli ułatwiony dostęp do komputerów lub tabletów. Sporym zaskoczeniem był fakt, że sprzęt ten był wykorzystywany najczęściej do celów rozrywkowych, a nie edukacyjnych. Według badanych osób posiadany komputer bądź tablet ma pozytywne znaczenie w rozwoju dzieci. Umożliwia on kontakt z rówieśnikami. Dziecko staje się członkiem grupy – pisze wiadomości, rozmawia z koleżankami i kolegami z klasy. Współczesność pokazuje, że zdecydowana większość uczniów szkół podstawowych świetnie obsługuje komputer lub laptop na własny użytek. Dzieci potrafią odszukać interesujące ich strony, słuchać ulubionej muzyki, oglądać seriale i programy związane z ich zainteresowaniem. Nabyte w ten sposób umiejętności oddziałują na samoocenę dziecka. Dostrzega swoje zalety i mocne strony. Należy jednak pamiętać, że nadmierne korzystanie z gier komputerowych zainstalowanych na osobistym komputerze lub laptopie może przyczynić się do osłabienia więzi z rówieśnikami i członkami rodziny. Dziecko może inaczej dostrzegać świat, co w konsekwencji może wiązać się z licznymi sytuacjami zagrażającymi zdrowiu, a nawet życiu ucznia.

W opinii dorosłych osób urządzenia elektroniczne przyczyniają się do zmian w zachowaniu uczniów klas trzecich. Wśród osób, które zauważyły pewne zmiany,

większość z nich twierdzi, że są to zmiany pozytywne. Trzecioklasiści są zainteresowani otaczającym światem, który bardzo często poznają za pomocą tych urządzeń. Grupy biorące udział w badaniu zaznaczały, że większość trzecioklasistów nabyło umiejętności związane ze sprawnym posługiwaniem się sprzętem, co przyczyniło się do ich większej kreatywności i śmiałości na zajęciach lekcyjnych. Urządzenia elektroniczne pomagają również dzieciom nieśmiałym i wycofanym. Przyczyniają się do ułatwienia nawiązywania relacji z innymi osobami. Jeśli chodzi o zmiany negatywne, osoby dorosłe stwierdziły, że dzieci stały się bardziej pobudliwe i szybciej się irytują. Są skłonne do agresywnych zachowań w stosunku do kolegów i koleżanek z klasy.

W opinii dorosłych dostęp dzieci do urządzeń przyczynił się do zmian w ich relacjach z rówieśnikami. Dzieci częściej spotykają się w świecie wirtualnym. Niektóre z nich same wybierają kontakt internetowy, niż spotkanie na podwórku lub wspólne wyjście z kolegami. Trzecioklasiści uważają, że urządzenia elektroniczne w pozytywny sposób wpływają na ich relacje rówieśnicze. W niektórych sytuacjach sprzęt pomógł dzieciom w adaptacji do nowej sytuacji, umożliwił łatwiejszy kontakt z rówieśnikami. Było to cenne rozwiązanie w przypadku osób, które dołączyły do zespołu klasowego w trakcie roku szkolnego ale i dla osób nieśmiałych, wycofanych. Korzystając z licznych urządzeń dzieci te mogły stać się członkiem zespołu klasowego. Niepokojące są wypowiedzi odnoszące się do braku potrzeby dziecka kontaktu z drugim, wypełnieniu czasu tylko grami.

Analiza otrzymanych wyników badań dowodzi, że telewizja jest istotnym medium, które towarzyszy dziecku w codziennym życiu, choć z pewnością nie jest to pierwszoplanowe medium. Rodzice i dziadkowie przeważnie pozytywnie wypowiadają się na temat oferty telewizyjnej skierowanej do dzieci. Sporym zaskoczeniem dla mnie był fakt, że seniorzy dostrzegają wiele pozytywnych skutków oglądania telewizji przez dziecko. Wyniki uzyskane wśród uczniów dowodzą, że zainteresowania są różnorodne, a bardzo często wyznacznikiem tego, co lubi oglądać dziecko jest płeć. Dziewczynki, jako dusze artystyczne preferują programy rozrywkowe, natomiast chłopcy dopingują swoich ulubionych sportowców podczas turniejów i zawodów. Grupa badanych osób uważa, że telewizji negatywnie oddziałuje na dziecko. Zarówno rodzice, jak i dziadkowie dostrzegają, że trzecioklasiści naśladują swoich ulubionych bohaterów filmowych. Takie zachowania zauważają również nauczyciele. Jest to niepokojące zjawisko, bowiem wielu jest bohaterów z nadprzyrodzonymi cechami, których brak

u uczniów klas trzecich (umiejętność latania, nadludzka siła, możliwość odrodzenia się itp.). Jeśli uczniowie będą chcieli naśladować swoich animowanych bohaterów mogą narazić się na udział w niebezpiecznej dla zdrowia sytuacji. Badania pokazują również, że telewizja jest medium, który ma znaczenie w relacjach z rówieśnikami. Oglądanie tych samych treści może zacieśnić więź między dziećmi, zachęcić ich do rozmowy i dyskusji. Warto jednak pamiętać, że telewizyjna przemoc ma wpływ na postawy widzów. Może ona przyczynić się do występowania agresywnych zachowań, a także osłabienia reakcji na przemoc a także zwiększyć poziom strachu. Warto – moim zadaniem – zaznaczyć, że zadaniem osób dorosłych powinna być kontrola oglądanych treści przez dzieci ponieważ bardzo często bajki dostosowane do dzieci, zawierają nieodpowiednie treści.

Okazało się, że uczniowie klas trzecich bardzo często korzystają z mediów elektronicznych. Stały się one niejako nieodłącznym elementem dnia dla wielu dzieci. Porównując otrzymane dane od rodziców mieszkających w mieście, z tymi, którzy mieszkają na wsi dostrzeżono, że łatwiejszy dostęp do mediów miały dzieci z większych miast, ponieważ to zazwyczaj ich rodzice wybierali odpowiedź, która wskazuje, że korzystały z mediów bez żadnych ograniczeń. Mieszkańcy wsi częściej decydowali się na propozycje, które związane były z limitem czasowym albo wcześniej ustalonymi zasadami. Dzieci mieszkające na wsi bardzo często mogły korzystać z mediów tylko kilka razy w tygodniu. Uzyskane dane ilustrują również, że trzecioklasiści chętniej korzystają z mediów, które mogą obsługiwać samodzielnie.

Portale społecznościowe dla młodzieży są naturalnym środowiskiem bycia, trochę inaczej jest wśród uczniów klas trzecich, którzy dopiero rozpoczynają przygodę z posiadaniem własnego konta i publikowaniem treści na swój temat. Nie są to przypadki odosobnione, bowiem trzecioklasiści – zazwyczaj z pomocą rodziców – zakładają konta podając nieprawdziwe informacje związane z datą urodzenia. W ten sposób mogą założyć konto, na którym udostępniają nie tylko krótkie zdania, ale i filmy, zdjęcia bądź różnorodne komentarze. Biorąc pod uwagę, że klasa trzecia to czas kształtowania się życia grupy, portale społecznościowe i związane z nimi aplikacje mogą być wyznacznikiem pozycji dziecka w grupie. Posiadanie konta na popularnych wśród rówieśników portalu w wielu przypadkach gwarantuje uznanie i akceptację kolegów i koleżanek. Niepokojące jest jednak to, że wielu trzecioklasistów, uznaje za prawdziwe i w pełni wartościowe, zawarte na portalach społecznościowych relacje z innymi ludźmi.

Kolejnym wynikiem prowadzonych badań jest stwierdzenie, że osoby dorosłe starają się zadbać o bezpieczeństwo dziecka w sieci. Rodzice bardzo często prowadzą z dziećmi rozmowy podczas których przypominają zasady bezpiecznego korzystania z różnorodnych programów i aplikacji. Ważne są również działania profilaktyczne prowadzone w szkole podstawowej. Dziadkowie są grupą osób, która również stara się zadbać o bezpieczeństwo wnuków, jednak nie robi to z taką intensywnością, jak rodzice bądź wychowawcy. Trzecioklasiści mogą korzystać z sieci zazwyczaj w określonym czasie. To osoby dorosłe decydują, jak długo dziecko może być online. Jednym z najpowszechniejszych sposobów zapewnienia bezpieczeństwa w świecie wirtualnym, jest zdaniem badanych osób, korzystanie z wirtualnych możliwości w obecności dorosłych osób. Nauczyciele dostrzegają, że to zazwyczaj rówieśnicy lub rodzeństwo są osobami, które wprowadzają dziecko w wirtualny świat. Dane te potwierdzają założenia zawarte w teorii Wygotskiego, bowiem rozwój dziecka (umiejętność bezpiecznego działania w cyfrowym świecie) jest wynikiem interakcji pomiędzy uczniami klas trzecich szkoły podstawowej, a ich otoczeniem społecznym. Te interakcje obejmują kilka grup osób: rodziców, dziadków, wychowawców i nauczycieli z nimi pracujących, kolegów i koleżanki ze szkoły, a także rodzeństwo. Dwie ostatnie grupy (rówieśnicy i rodzeństwo) mają realnie największy wpływ na zachowanie dziecka w sieci. Trzecioklasiści będąc aktywnymi partnerami we wszystkich wymienionych interakcjach nie tylko odzwierciedlają otaczające postawy i zachowania, ale przede wszystkim – co najważniejsze – budują swoją wiedzę i umiejętności.

Środowisko rodzinne jest miejscem niezwykle istotnym, w którym uczniowie mają dostęp do cyfrowych urządzeń. Okazało się jednak, że wielu trzecioklasistów bardzo chciałoby spędzić ze swoimi rodzicami czas podczas wykonywania codziennych czynności. Urządzenia mobilne nie są do tego konieczne. Obecność rodziców, wspólne wykonanie prac domowych może przyczynić się do zacieśniania więzi między rodzicami, a dzieckiem, o czym powinni pamiętać dorośli.

Okazuje się, że jest wiele różnych opinii na temat korzystania przez uczniów z urządzeń mobilnych podczas przerw. Zdania są podzielone zarówno wśród badanych konkretnej grupy (rodzice), jak i pomiędzy grupami. Wypowiedzi rodziców dowodzą, że ustalone w szkole zasady obowiązujące na przerwach nie wszystkim odpowiadają. Część dorosłych chciałaby aby dziecko mogło swobodnie korzystać z telefonu bądź tabletu, by móc zatelefonować do najbliższych. Co ważne, sami trzecioklasiści w większości uważają, że przerwy są czasem, jaki można wykorzystać na relacje

i zabawy z rówieśnikami. Trzecioklasiści są gotowi ze sobą współpracować, również na przerwach śródlekcyjnych, co pozwala tworzyć im wspólną przestrzeń do działania.

Zdaniem dorosłych czas spędzony przed ekranem ma wpływ nie tylko na osiągnięcia edukacyjne, ale i zachowanie uczniów w szkole. Rodzice to grupa badanych, którzy nie dostrzegają znaczących zmian w otrzymywanych przez dziecko ocenach. Inne spostrzeżenia na ten temat mają już pracujący z trzecioklasistami nauczyciele. Zauważają brak obowiązkowości i sumienności u podopiecznych. Jeszcze inne – w tej kwestii – mają opinie osoby zarządzających placówką. Zdaniem dyrekcji, czas spędzony w wirtualnym świecie ma wpływ nie tylko na osiągnięcia edukacyjne, ale i zachowanie uczniów. Warto w tym miejscu odnieść się również do teorii Eriksona, która w wieku wczesnoszkolnym zakłada kryzys związany z pracowitością i poczuciem niższości. Osoby dorosłe – zarówno rodzice, dziadkowie i nauczyciele powinni pamiętać, że jeśli doceniają i dostrzegają chęci, zaangażowanie dziecka w to co robi, budują u niego poczucie pracowitości. Jeśli natomiast jedynie krytykują przyczyniają się do wytworzenia u dziecka poczucia niższości

Poziom kompetencji medialnych uczniów jest zróżnicowany. Wielu nauczycieli uważa, że to kwestia indywidualna. Część badanych pozytywnie oceniła kompetencje medialne uczniów. Dorośli dostrzegali, że uczniowie potrafili samodzielnie korzystać z urządzeń, a nauka zdalna przyczyniła się do rozwoju ich możliwości w tym zakresie. Nauczyciele podkreślali, że dzieci potrafiły brać aktywny udział z zajęciach prowadzonych za pomocą różnorodnych platform i aplikacji. Techniczna obsługa tych stron nie stanowiła problemu po krótkim wprowadzeniu przez pedagogów. Zdaniem tych osób dzieci wykorzystywały wyszukane informacje do rozwijania swoich zainteresowań i pasji. Dzieci brały udział w zajęciach dodatkowych prowadzonych w formule zdalnej, prezentowały otwartość, pomysłowość i kreatywność. Byli również respondenci, którzy uważali, że dziecko w klasie trzeciej nie było jeszcze w pełni samodzielne i potrzebowało nadzoru, by korzystać z bogatej oferty stron internetowych. Dość często pojawiały się również opinie, że dzieci nie potrafiły prawidłowo selekcjonować wyszukanych informacji.

Z przeprowadzonych badań wynika, że współcześni cyfrowi tubylcy to osoby ciekawe świata, które chętnie podejmują aktywność fizyczną. Uczniowie klas trzecich są kreatywni i pomysłowi, otwarci na nowe możliwości. Co ważne, cenią sobie wspólny czas spędzony z rówieśnikami. Wśród nich są również jednostki dla których sprzęt jest nieodłącznym elementem dnia codziennego, elementem bez którego nie mogłyby

normalnie i spokojnie funkcjonować. Cyfrowi tubylcy, którzy brali udział w badaniu są osobami dla których ważny jest zarówno kontakt z kolegami i koleżankami oraz dostęp do najnowszych urządzeń. Zarówno jeden, jak i drugi aspekt jest dla nich bardzo ważny. Warto pamiętać, że – zgodnie z teorią Wygotskiego – uczenie się i rozwój dziecka jest możliwy we współpracy z dorosłymi i dziećmi. Cyfrowi tubylcy powinni działać ze swoimi rówieśnikami oraz liczyć na wsparcie i pomoc cyfrowych imigrantów. W ten sposób trzecioklasiści będą mieli szanse na prawidłowy, wszechstronny rozwój.

5. Wnioski z badań

Badania przeprowadzone w kilku grupach - wśród uczniów klas trzecich, rodziców, dziadków, nauczycieli oraz dyrekcji, pozwoliły poznać i przedstawić opinie wielu osób różniących się wiekiem oraz doświadczeniem związanym z aktywnością życiową w zakresie przedmiotu badań. Przeprowadzone badania i ich analiza pozwalają wnioskować, że trzecioklasista jest otoczony urządzeniami nowych technologii wykorzystywanymi jako narzędzia mediów cyfrowych. Ich obecność dostrzegalna jest zarówno w środowisku rodzinnym, szkolnym, jak i rówieśniczym.

Na podstawie analizy otrzymanych danych, przygotowałam wnioski skierowane do nauczycieli oraz innych osób prowadzących zajęcia w klasie trzeciej szkoły podstawowej.

- ✓ Trzecioklasiści bardzo chętnie spędzają czas ze swoimi kolegami i koleżankami z klasy. Zatem warto stworzyć uczniom przyjazne warunki do zabaw ruchowych, które pozwolą im się integrować i jeszcze lepiej poznać. W ten sposób nauczyciel będzie miał szansę pracować z zespołem, który lubi przebywać w swojej grupie. Zdalne nauczanie unaocznilo, jak ważny i cenny jest wspólny czas spędzony przez zespół klasowy. Wychowawcy powinni planować i organizować zajęcia integracyjne. Są one niezbędne do prawidłowego funkcjonowania wszystkich dzieci w klasie.
- ✓ Podczas przerw w szkole uczniowie bawili się wspólnie w różnorodne gry ruchowe. Najczęściej były to zabawy biegowe lub inne, wymyślone na potrzeby konkretnej grupy. Ruch jest naturalną potrzebą trzecioklasistów, dlatego nauczyciele, którzy mają w klasach dostęp do tablic multimedialnych, mogliby wykorzystać je do wyświetlania zestawu ćwiczeń ruchowych, odtwarzania muzyki, w rytm której dzieci mogą się bawić.
- ✓ Nowe media stanowiły istotny element życia trzecioklasistów, dlatego należy je włączać do procesu dydaktycznego, tak by uatrakcyjnić zajęcia lekcyjne. Zgodnie z teorią Wygotskiego nauczyciele powinni kłaść nacisk na umiejętność uczenia się, dążyć do rozwijania u uczniów jasnego, kreatywnego myślenia. Uwarunkowania medialne, które dominują obecnie w edukacji, a w momencie formułowania koncepcji były nieistniejące, mogą przyczyniać się do nabywania

umiejętności komunikacyjnych, realizacji przez uczniów zaplanowanych przedsięwzięć.

- ✓ Bardzo popularne wśród uczniów klas trzecich stały się filmy na TikToku. Nauczyciele mogą je wykorzystywać podczas zajęć lekcyjnych, tak aby zaangażować wszystkich uczniów w realizacji lekcji i wywołać w nich pozytywne emocje. Dla wielu uczniów krótki film, wyświetlony przez nauczyciela na zajęciach, może stać się zachętą do poszerzenia wiedzy na prezentowany temat.
- ✓ Nauczyciele tworzą uczniom warunki do rozwijania zainteresowań, zarówno poprzez praktyczne ćwiczenia, jak i korzystanie z urządzeń elektronicznych, będących dla dzieci elementem zdobywania nowych wiadomości i umiejętności. Sądzę, że warto, by nauczyciele - zgodnie z teorią Wygotskiego - koncentrowali się na strefie najbliższego rozwoju. Podczas wykonywania ćwiczeń nauczyciel powinien wspierać ucznia, by zadanie trudne do rozwiązania za pierwszym razem, wykonało przy wsparciu osoby dorosłej. Warto pamiętać i uwzględniać w pracy pedagogicznej, że w ten sposób dziecko najlepiej zdobywa nową wiedzę i umiejętności. Wychowawca obserwujący swojego ucznia będzie wiedział, co jest On w stanie zrobić samodzielnie, a do jakiego zadania potrzebuje pomocy i wsparcia.
- ✓ Wśród osób biorących udział w badaniu pojawiały się często deklaracje, że wykorzystują tablicę multimedialną do posługiwania się materiałami interaktywnymi. W edukacji medialnej panuje obecnie przekonanie, że tablice interaktywne nie do końca spełniły zakładaną rolę, ponieważ używane są głównie do odtwarzania gotowych treści. Badani nauczyciele dowodzą, że jest wiele osób tworzących własne materiały i propozycje ćwiczeń do których mogą zostać wykorzystane tablice interaktywne.
- ✓ Większość badanych nauczycieli dąży do rozwijania własnych kompetencji informatycznych, by móc wykorzystać w pełni potencjał dostępnych w szkole mediów. Pedagodzy dostrzegają potrzebę doskonalenia się w tym zakresie. Deklarują chęć udziału w różnorodnych warsztatach i kursach. Warto wspierać nauczycieli w samokształceniu w doskonaleniu kompletacji.
- ✓ Radio oraz tablica multimedialna są sprzętem ogólnodostępnym w większości badanych szkół, dlatego nauczyciele często z nich korzystają. Większość nauczycieli potrafi sprawnie posługiwać się radiem. Nauczyciele z dłuższym

stażem pracy często mieli problem ze swobodnym posługiwaniem się szkolnym sprzętem podczas zajęć lekcyjnych. Często proszą o pomoc młodszych kolegów, by wyjaśnili im i pokazali, jak obsługiwać inny sprzęt dostępny w szkole (laptop, tablica multimedialna, rzutnik). Fakt ten pokazuje, jak bardzo ważna jest współpraca w zespole wszystkich nauczycieli. Należałoby zwrócić szczególną uwagę na doświadczonych nauczycieli z wieloletnim doświadczeniem podczas szkoleń i warsztatów, by miały one poczucie, że w razie trudności mogą liczyć nie tylko na wsparcie swoich zawodowych kolegów, ale i dostosowanie oferty szkoleniowej do swoich potrzeb.

- ✓ Rozmowy na temat bezpieczeństwa uczniów w sieci prowadzone były zazwyczaj podczas lekcji o tej tematyce. Należałoby częściej uświadamiać uczniom, że wszystkie ich aktywności w sieci mogą mieć różnorodne konsekwencje – zarówno pozytywne, jak i negatywne.
- ✓ Większość rodziców i dziadków uważało, że nauczyciel jest osobą, która powinna wprowadzić uczniów w cyfrowy świat, dlatego tak ważne są przeprowadzone rozmowy z dziećmi na temat bezpiecznego zachowania w sieci, możliwych szans i zagrożeń. Tematyka ta powinna być omawiana nie tylko podczas obowiązkowych zajęć edukacyjnych, ale systematycznie w różnych sytuacjach edukacyjnych. Takie działanie może przyczynić się do bezpieczeństwa dzieci w sieci.
- ✓ Z poczynionej przez autorkę pracy - analizy badawczej wynika, że dyrekcja i nauczyciele powinni organizować warsztaty dla uczniów, na których ekspert lub odpowiednio przygotowany nauczyciel zaprezentuje, jak bezpiecznie w praktyce posługiwać się siecią.
- ✓ W szkołach podstawowych należałoby organizować warsztaty i spotkania dla rodziców, by dostarczyć im potrzebnej wiedzy, tak aby mogli samodzielnie rozmawiać z dziećmi o bezpieczeństwie w sieci.
- ✓ Znaczna grupa nauczycieli kontaktowała się z uczniami za pomocą bezpłatnych komunikatorów. Było to niezwykle istotne podczas nauki zdalnej, bowiem rodzice i dzieci mieli ułatwiony dostęp do potrzebnych materiałów. Pandemia koronawirusa spowodowała, że nauczyciele musieli dostosować sposoby nauczania do potrzeb danej klasy, zarówno możliwości dzieci, jak i rodziców.

- ✓ Dla rodziców najważniejszym atutem szkoły byli pracujący tam nauczyciele. Dlatego warto zadbać o to, by wszystkie osoby umiały wykorzystać szansę stworzoną przez szkołę i jej zaplecze dydaktyczne.
- ✓ Najchętniej wykorzystywanym przez uczniów urządzeniem był telefon komórkowy. Warto zatem w praktyce wykorzystać to urządzenie w procesie realizowania edukacji trzecioklasistów.
- ✓ Współcześni uczniowie są bardzo energiczni, dlatego należy pamiętać o przerwach w trakcie zajęć lekcyjnych, by mieli czas na ruch i wspólną zabawę, również z wykorzystaniem urządzeń mobilnych.
- ✓ We wszystkich badanych szkołach funkcjonowała zasada organizacji przerw po 45 minutach zajęć oraz po 30 minutach podczas zajęć online. Nauczyciele powinni dostosować te kwestie do potrzeb swoich uczniów. Każdy wychowawca wie najlepiej, w którym momencie zajęć lekcyjnych jego uczniowie potrzebują wytchnienia.
- ✓ Nauczyciele powinni tworzyć materiały dydaktyczne za pomocą odpowiednich stron internetowych. Warto, by dzielili się swoimi dobrymi praktykami z innymi.
- ✓ Dyrektorzy szkół powinni zwrócić uwagę na samoocenę nauczycieli związaną z umiejętnością korzystania z elektronicznych urządzeń, a w razie potrzeby wesprzeć tych, którzy mają z tym problem.
- ✓ Nauczyciele dyplomowani mogliby być obserwatorami podczas zajęć prowadzonych przez młodszych pedagogów, by przekonać się, jak można efektywnie i skutecznie wykorzystać nowe technologie podczas zajęć.
- ✓ Aby szkoła była atrakcyjna dla rodziców i ich dzieci, powinna zapewnić bogatą ofertę zajęć dodatkowych. Bardzo istotne są w tym zakresie zajęcia ruchowe dla uczniów klas trzecich oraz warsztaty z programowania lub robotyki.
- ✓ Istotna jest komunikacja nauczycieli z rodzicami. Warto, by o sukcesach i problemach dziecka na bieżąco informować rodziców i wspólnie próbować przezwyciężyć napotkane trudności w relacjach bezpośrednich i z wykorzystaniem urządzeń mobilnych.

Konkludując, współcześni nauczyciele pracują z uczniami przystosowanymi do realiów teraźniejszości. Pedagodzy dostrzegają zmiany zachodzące w edukacji i starają się dostosować do potrzeb i możliwości dzieci. Uczniowie klas trzecich nabywają

w szkole umiejętności związane z selekcją informacji, jakie odszukają w sieci, bezpiecznym korzystaniem ze stron internetowych. Wychowawcy starają się wykształtować u siebie kompetencje medialne, by móc sprawnie posługiwać się sprzętem dostępnym w placówkach. Współczesność wymaga od nauczycieli pewnych zmian w sposobach prowadzenia zajęć lekcyjnych. Są to zarówno modyfikacje ułatwiające codzienną pracę (wielokrotne drukowanie potrzebnych materiałów w kilka minut, dostęp do gotowych materiałów, baz danych itp.), jak i zmiany wymagające od nauczycieli poświęcenia czasu wolnego (udział w kursach i szkoleniach związanych z obsługą sprzętu, kontakt z rodzicami uczniów poprzez dziennik, odpisywanie na wiadomości, rozmowy telefoniczne). Obecność mediów zmienia życie zarówno trzecioklasistów, jak i ich nauczycieli. Nauczyciele biorący udział w badaniu – zgodnie z podejściem do rozwoju i uczenia się Brunera – budują wiedzę u uczniów w formie dostosowanej do ich rozwoju, korzystając z ich gotowości w dochodzeniu do wiedzy oraz samodzielności.

Wypowiedzi wszystkich osób biorących udział w badaniu pozwoliły mi sprecyzować wnioski dla rodziców, które pomogą im zrozumieć zachowanie swoich dzieci oraz świadomie podejmować decyzje i towarzyszyć dziecku podczas korzystania z nowych mediów.

- ✓ Urządzeniem, z którego uczniowie klas trzecich korzystali najchętniej, był telefon komórkowy. Bardzo dużo dzieci otrzymało go w sytuacji, gdy starsze rodzeństwo miało nowy telefon. Zazwyczaj sprzęt ten otrzymali od rodziców, najczęściej od ojca. Warto o zmianie urządzeń mobilnych rozmawiać z dziećmi.
- ✓ Urządzeniem, z którego uczniowie korzystali najrzadziej był telewizor. Rodzice muszą mieć jednak świadomość, że dzieci oglądają różnorodne programy na innych urządzeniach np. telefon laptop. Należałoby zwrócić uwagę na ten fakt i na treści tam oglądane.
- ✓ Wielu uczniów bardzo chciałoby spędzać z rodzicami czas na wspólnej zabawie bądź podróżach. Dorośli, pomimo obowiązków zawodowych powinni znaleźć czas na rozmowę z dzieckiem i wspólne spędzenie czasu wolnego. Zgodnie z teorią Wygotskiego interakcje są fundamentem rozwoju człowieka, dlatego dorośli powinni dbać o aktywny kontakt z dzieckiem.
- ✓ Według dziadków, rodzice dają dzieciom niewłaściwy przykład związany z nadmiernym korzystaniem z urządzeń. Seniorzy zwracali uwagę, że bardzo często wspólny posiłek był czasem korzystania z urządzeń. Należałoby jasno

sprecyzować, w jakich momentach dziecko nie może korzystać z urządzeń mobilnych z mediów, by mieć czas dla najbliższych.

- ✓ Wiele osób dostrzegało pozytywne aspekty gier komputerowych. To bardzo ważne, jednak tylko nieliczne osoby potrafiły wymienić nazwy tych gier, z których korzysta ich dziecko i pokrótce je opisać. Świadczy to o tym, że rodzice nie towarzyszyli dziecku podczas wirtualnych rozgrywek. Dorośli powinni wykazać większe zainteresowanie korzystaniem przez dzieci z gier komputerowych, by pokazać dziecku, że to, co robi, jest dla nich istotne i ważne.
- ✓ Rodzice czasami podejmowali rozmowy z dzieckiem na temat bezpieczeństwa w sieci. Należałoby prezentować dzieciom systematycznie właściwy sposób korzystania z urządzeń, objaśnić ważne zasady i reguły bezpieczeństwa w sieci, lub korzystać z wsparcia specjalistów.
- ✓ Rodzice uczniów klas trzecich byli zazwyczaj informowani o tym, że dziecko miało utworzone konto na portalu społecznościowym. Osoby dorosłe bardzo często decydowały się na utworzenie konta małoletniemu ze względu na zdalne nauczanie. W opinii badanych rodziców dzieci nabyły umiejętności, które umożliwią im bezpieczne korzystanie z różnego rodzaju portali społecznościowych.
- ✓ Starsze rodzeństwo to osoby, które często wprowadzały dzieci w wirtualny świat. Uzyskane w ten sposób wyniki potwierdzają założenia koncepcji Wygotskiego, ponieważ pierwsze doświadczenia z rzeczywistości wirtualnej uczniowie bardzo często nabywają pod opieką swojego rodzeństwa.
- ✓ Rodzice decydowali się na kontrolę rodzicielską, by uchronić dzieci przed niebezpiecznymi treściami.
- ✓ Zdarzało się, że uczniowie podawali w sieci podstawowe dane na swój temat (imię, miejsce zamieszkania). Rodzice powinni częściej podejmować rozmowy w zakresie udostępniania danych osobowych w sieci w kwestii potencjalnego zagrożenia.
- ✓ Rodzice i dziadkowie najczęściej obawiali się uzależnienia od urządzeń, dlatego powinni stwarzać dzieciom/wnukom warunki do rozwijania innych pasji.
- ✓ Dla uczniów klas trzecich szkoły podstawowej bardzo ważny był bezpośredni kontakt z rówieśnikami. Rodzice powinni dążyć do tego, by dzieci mogły spędzać ze sobą czas po zakończonych lekcjach w szkole.

- ✓ Większość rodziców i dziadków uważało, że bajki i programy były dostosowane do wieku dziecka, jednak dużo osób nie potrafiło wymienić tytułów, które oglądało ich dziecko. Jest to zjawisko niepokojące, które obrazuje, że osoby dorosłe nie są aktywnymi uczestnikami wirtualnej aktywności swoich pociech.
- ✓ Wielu uczniów miało problemy z właściwą postawą ciała, dlatego warto wypracować nawyk robienia przerw w trakcie korzystania z urządzeń mobilnych.
- ✓ W większości przypadków ustalony początkowo czas, w którym uczniowie mogli korzystać z urządzeń mobilnych, wydłużał się. Rodzice przyznali, że jest to moment, w którym mogli wykonać ważne czynności lub odpocząć.
- ✓ Matki zostały wskazane jako osoby, które decydowały o czasie spędzonym przez dziecko przed ekranem urządzeń mobilnych.
- ✓ W przypadku problemów technicznych dziecko najczęściej mogło liczyć na pomoc starszego rodzeństwa i ojców.
- ✓ W większości domów funkcjonowała zasada, która umożliwiała korzystanie z urządzeń mobilnych po wykonaniu zadania domowego.
- ✓ Chłopcy, częściej niż dziewczynki, decydowali się na wirtualną aktywność w porze nocnej. Rodzice powinni być świadomi, że w sytuacji, gdy są przekonani, że ich dziecko śpi, ono kontaktuje się z rówieśnikami lub gra, jest w sieci.
- ✓ Rodzice muszą mieć świadomość, że stanowią dla dziecka wzór do naśladowania. Na podstawie ich zachowania, dziecko poznaje i zapamiętuje pewne zależności. Jeśli rodzic bardzo często korzysta z Internetu bądź telefonu, dziecko robi podobnie.
- ✓ Warto poznać zainteresowania członków rodziny i spróbować je scalić, by mieć więcej czasu na wspólne zabawy, wyzwania.

Reasumując, rodzina jest miejscem w którym uczniowie klas trzecich korzystają z urządzeń elektronicznych każdego dnia. W tym czasie, towarzyszy im rodzeństwo, bardzo rzadko osoby dorosłe. Rodzice decydują się na liczne rozmowy z dziećmi, by uchronić ich przed niebezpieczeństwem w sieci. W ten sposób starają się pomóc dzieciom w nabyciu ważnych kompetencji medialnych.

W tej grupie badanych, dorośli dostrzegli, że media wpływają różnorodnie na rozwój dziecka i jego kontakty z rówieśnikami. Wśród zmian pozytywnych – zdaniem

tej grupy – dostrzec można nabycie umiejętności sprawnego korzystania z urządzeń przez dzieci, rozwijania swoich pasji i zainteresowań, łatwiejszej organizacji czasu wolnego. W opinii badanych rodziców negatywnymi skutkami korzystania przez dzieci z mediów elektronicznych jest ich szybka zmiana nastoju (od radości po złość i frustrację), szybkie znużenie wykonywaną czynnością, problemy z prawidłową postawą ciała. Rodzice zauważają, że zmianie uległy również kontakty z rówieśnikami. Często media elektroniczne są wykorzystywane do rozmów z kolegami i koleżankami. Dzieci bardzo często do siebie telefonują lub odbywają rozmowy online z wykorzystaniem kamerki. Okazuje się, że dzieci wolą ze sobą rozmawiać, niż pisać wiadomości tekstowe. Badania pokazują, że większość rodziców nie jest przygotowana na to, by wprowadzić dziecko w wirtualny świat. Ich rola ogranicza się jedynie do rozmowy i kontroli rodzicielskiej. Niewiele osób decyduje się na wspólne przebywanie z dzieckiem i bycie online.

Media cyfrowe oddziałują w różnych sferach życia dziecka. Samopoczucie trzecioklasisty, jego kontakty z rówieśnikami, zachowanie, spędzanie czasu wolnego, sposób uczenia się są zależne od wykorzystywania urządzeń nowych technologii. Proces ten jest bardzo dynamiczny, dlatego też zachodzące zmiany w rozwoju dziecka, również podlegają ciągłym modyfikacjom. To do osób dorosłych powinno należeć modelowanie całego procesu rozwoju, by stwarzać dzieciom warunki do harmonijnego, wszechstronnego rozwoju. Przy udziale mediów cyfrowych. Przeprowadzone badania dowodzą, że rodzice dostrzegają oddziaływanie mediów cyfrowych na rozwój społeczno-emocjonalny swych dzieci. Są to zmiany zarówno pozytywne, jak i negatywne.

Na podstawie wyników badań i ich analiz sprecyzowałam również wnioski dla dyrektorów szkół podstawowych:

- ✓ Warto zapewnić nauczycielom możliwość wymiany doświadczeń – tworząc i organizując np. warsztaty, spotkania grupowe, podczas których nauczyciele będą mogli podzielić się swoimi doświadczeniami w zakresie nowych technologii.
- ✓ Nauczyciele rozpoczynający pracę w szkole podstawowej to zazwyczaj osoby młode, należące do pokolenia cyfrowych tubylców. Warto, by nauczyciele z dużo większym stażem pracy mogli skorzystać ze zdolności swoich młodszych

kolegów, by coraz lepiej posługiwać się multimedialnymi urządzeniami dostępnymi w szkole.

- ✓ Dni otwarte szkoły są ważną formą poznawania środowiska szkolnego przez rodziców i potencjalnych uczniów.
- ✓ Nauczyciel zajęć komputerowych wprowadza ucznia szkoły podstawowej do wirtualnego świata, dlatego też istotne jest wspieranie tych nauczycieli w doksztalcaniu się (pomoc w pokryciu kosztów kursu, szkolenia, warsztatów).
- ✓ W szkołach podstawowych powinny odbywać się regularnie spotkania z ekspertami (psycholog, pedagog, terapeuta), by zapewnić rodzicom i nauczycielom potrzebną pomoc w rozwiązywaniu problemów z dziećmi.
- ✓ Uczniowie klas trzecich powinni brać udział w działaniach edukacyjnych na temat zasad korzystania z Internetu, tak, by mieć świadomość, jakie stwarza szanse oraz zagrożenia. Zajęcia mogą być prowadzona przez dobrze przygotowanego nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej lub innego specjalisty, funkcjonariusza policji. Udział w zajęciach powinien być obowiązkowy.

Aby dziecko stało się świadomym uczestnikiem wirtualnej rzeczywistości, należy stwarzać dla niego odpowiednie warunki rozwoju. Jednym z takich miejsc jest szkoła, która powinna przyczynić się do rozbudzania u trzecioklasistów chęci do zdobywania nowych umiejętności.

Jak wynika z zamieszczonych wcześniej wniosków, współczesność wymaga wielu zmian w szkołach podstawowych. Dyrekcja szkół dostrzega wyraźną rolę urządzeń elektronicznych w procesie nauczania. Ma świadomość, że zatrudnieni w placówkach nauczyciele dostosowują metody i formy pracy do potrzeb i możliwości zespołów klasowych. Grupa ta nie wypowiedziała się bezpośrednio o roli mediów cyfrowych w życiu trzecioklasisty, choć podczas przeprowadzanych rozmów dostrzegła, że trzecioklasiści są uczniami wymagającymi innowacyjnych rozwiązań. Zdalne nauczanie – zdaniem tej grupy – pokazało, że dla dzieci w tym wieku bardzo ważne są bezpośrednie kontakty z rówieśnikami. W czasie gdy nie były one możliwe, urządzenia informacyjno-komunikacyjne stały się jedyną możliwością, by dzieci podtrzymywały nawiązane w szkole przyjaźnie. Dyrekcja tarnowskich szkół, biorących udział w badaniu, zauważyła również, że trzecioklasiści są uczniami różniącymi się od ich starszych kolegów i koleżanek. Znaczna część uczniów posiada opinie z poradni psychologiczno-pedagogicznych na pierwszy etap nauki w szkole

podstawowej. Wielu uczniów objętych jest pomocą psychologiczno-pedagogiczną. Na podstawie zawartych w opinii lub orzeczeniu zaleceń, biorą oni udział w zajęciach dodatkowych. Według tej grupy badanych, takich uczniów w tarnowskich szkołach jest coraz więcej. Oznaczałoby to, że wielu trzecioklasistów potrzebuje dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb. Biorąc pod uwagę indywidualne możliwości dziecka, warto, by pracujący w szkole podstawowej nauczyciele podejmowali działania, które spowodują, że nowe technologie będą stałym elementem zajęć, wykorzystywanym nie tylko przez osobę prowadzącą zajęcia, ale i uczniów, którzy będą mieli stworzone możliwość czynnego udziału w korzystaniu z urządzeń na zajęciach lekcyjnych. Warto pamiętać, że zadaniem nauczycieli nie powinien być tylko i wyłącznie transfer informacji, a towarzyszenie dziecku w procesie uczenia się. Tylko w ten sposób trzecioklasiści będą mieli możliwość prawidłowego rozwoju i odpowiedniego przygotowania do nauki i pracy na dalszym etapie nauczania.

6. Kierunki dalszych badań

Biorąc pod uwagę, że współcześnie dzieci żyją w chaosie informacyjnym podejmowany w pracy temat wydaje mi się bardzo aktualny i konieczne jest ciągle prowadzenie kolejnych badań na ten temat. Uczniowie klas młodszych są niejako skazani na korzystanie z urządzeń, które towarzyszą im w rozwoju już od najmłodszych lat. Istotne jest, aby te udogodnienia wykorzystywać w sposób racjonalny i odpowiedzialny – niech głównie staną się narzędziami intelektualnego i społecznego rozwoju. Największym zagrożeniem teraźniejszości jest bowiem ich niekontrolowane stosowanie, co może spowodować, że staną się one źródłem nowych, nieznanych dotąd zagrożeń. W dalszych badaniach mam zamiar kontynuować prowadzenie badań na temat mediów cyfrowych przez uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Uważam, że choć temat jest często omawiany w wielu publikacjach, to jednak dotyczy starszych adolescentów niż dzieci młodszych. Chciałabym przeprowadzić badania porównawcze, wśród uczniów klas młodszych z terenu większych miast, porównując uzyskane wyniki z mieszkańcami małych miejscowości i wsi. W dotychczasowych badaniach skoncentrowałam się na uczniach klas trzecich, gdyż w tym wieku rozwój jest bardzo dynamiczny i objęcie badaniami np. uczniów klas początkowych I-III byłoby – właśnie z uwagi na zbyt duże zróżnicowanie – błędem metodologicznym, dlatego też chciałabym przystąpić do badań w których udział wezmą uczniowie klas pierwszych, w przyszłości uczniowie klas drugich. Uważam, że tego typu badania będą bardzo wartościowe ze względu, że przez jakiś czas dzieci brały udział w nauczaniu zdalnym (także w przedszkolu), a uzyskane – podczas tego typu badań – wyniki będą wartościowe i pomogą w dostosowaniu szkolnej rzeczywistości do realnych potrzeb i możliwości najmłodszych.

7. Wartość dodana pracy

W dotychczasowych badaniach naukowych, opublikowanych monografiach oraz podręcznikach z zakresu pedagogiki medialnej, opublikowanych w Polsce, przedstawiono wybrane zagadnienia odwołując się do uczniów klas starszych (uczniowie szkół średnich, absolwenci nieistniejących już gimnazjów). Uważam, że zarówno w konspekcie, jak i w pracy doktorskiej klarownie i sensownie uzasadniłam wybór tematu. Temat pracy jest aktualny i wymaga dalszych poczynań naukowych. Praca wypełnia niejako lukę badawczą. Sądzę, że wartością dodaną mojej pracy są badania przeprowadzone wśród różnorodnych grup (uczniowie, rodzice, nauczyciele, dziadkowie, dyrekcja szkół podstawowych). Osoby te należą do różnorodnych pokoleń, a ich uwagi i spostrzeżenia są wynikiem doświadczenia i osobistych refleksji. Analiza i interpretacja danych stanowią podsumowanie rozważań odmiennych generacji. W pracy doktorskiej przedstawiłam poglądy osób należących do:

- pokolenia X - urodzeni w latach 1965-1980 (dziadkowie/dyrekcja),
- pokolenia Y (millenialsi) - urodzeni w latach 1981-1996 (rodzice),
- pokolenia Z (Gen Z) - urodzeni w latach 1997-2012 (starsze rodzeństwo),
- generacji alfa - urodzeni w latach 2011-2025 (uczniowie klas trzecich).

Myszę, że wartością dodaną pracy są również przedstawione w niej praktyczne wnioski dla rodziców, nauczycieli, dziadków oraz dyrektorów szkół podstawowych, które mogą przyczynić się do lepszego towarzyszenia dzieciom w ich codzienności, której nieodłącznym elementem są media cyfrowe.

8. Plan pracy

Spis treści

Rozdział 1.

Rozwój dzieci w wieku wczesnoszkolnym

- 1.1. Rozwój dziecka w wieku wczesnoszkolnym w wybranych koncepcjach
- 1.2. Kluczowe kompetencje uczniów klas trzecich we współczesnym świecie
- 1.3. Czas wolny dziecka w wieku wczesnoszkolnym
- 1.4. Uczeń klasy trzeciej w świecie realnym
  - 1.4.1. Rodzina a korzystanie z mediów cyfrowych przez dziecko
  - 1.4.2. Grupa rówieśnicza, a korzystanie z urządzeń mobilnych
- 1.5. Uczeń klasy trzeciej w świecie wirtualnym
  - 1.5.1. Uczeń klasy trzeciej w świecie gier
  - 1.5.2. Dziecko jako użytkownik portali społecznościowych

Rozdział 2.

Edukacja w epoce cyfrowej

- 2.1. Kontekst społeczno-kulturowy współczesnej edukacji
- 2.2. Funkcje i zadania współczesnej szkoły
- 2.3. Edukacyjne aspekty wykorzystywania narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych przez dzieci
- 2.4. Kompetencje medialne współczesnego nauczyciela – oczekiwania i stan rzeczywisty
- 2.5. Zdalne nauczanie w pandemii COVID-19

Rozdział 3.

Metodologia badań własnych

- 3.1. Przedmiot, cel badań oraz problemy badawcze
- 3.2. Metody, techniki i narzędzia badawcze
- 3.3. Dobór próby, miejsce i czas badań
- 3.4. Charakterystyka badanych grup

Rozdział 4.

Urządzenia i media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej w świetle wyników badań własnych

- 4.1. Urządzenia cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej
  - 4.1.1. Preferowane przez trzecioklasistów urządzenia cyfrowe

- 4.1.2. Telefon komórkowy, a uczniowie klas trzecich
- 4.1.3. Uczeń klasy trzeciej, a komputer bądź tablet
- 4.1.4. Urządzenia elektroniczne, a zachowanie uczniów klas trzecich
- 4.1.5. Urządzenia elektroniczne, a relacje w grupie rówieśniczej
- 4.2. Telewizja w życiu trzecioklasistów
- 4.3. Media cyfrowe w życiu trzecioklasisty
- 4.4. Portale społecznościowe w życiu trzecioklasisty
- 4.5. Rodzice, dziadkowie i nauczyciele w obliczu cyfrowych zagrożeń

Rozdział 5.

Środowiska rozwoju dziecka, a urządzenia mobilne

- 5.1. Środowisko rodzinne, a urządzenia mobilne
- 5.2. Szkoła, a sprzęt elektroniczny
  - 5.2.1. Przerwy śródlekcyjne w szkole, a korzystanie z urządzeń mobilnych
  - 5.2.2. Urządzenia elektroniczne i ich znaczenie w osiągnięciach szkolnych trzecioklasistów
  - 5.2.3. Kompetencje informatyczne nauczycieli pracujących z uczniami klas trzecich oraz wyposażenie badanych szkół
  - 5.2.4. Edukacja zdalna w klasach trzecich szkół podstawowych w okresie pandemii
- 5.3. Kompetencje medialne uczniów klas trzecich i czas spędzony przed urządzeniami w opinii nauczycieli
- 5.4. Współczesny trzecioklasista w świecie wirtualnym

Rozdział 6.

Praktyczne implikacje z badań

- 6.1. Wnioski dla nauczycieli
- 6.2. Wnioski dla rodziców
- 6.3. Wnioski dla dyrektorów szkół podstawowych

Zakończenie

Bibliografia

Spis tabel

Spis wykresów

Spis schematów

Aneksy

Streszczenie pracy w języku polskim

Streszczenie pracy w języku angielskim